

**STUDIA IURISPRUDENTIAE DOCTORANDORUM
MISKOLCIENSIVM**

**MISKOLCI DOKTORANDUSZOK
JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYAI**

**TOMUS: 2/2.
FASCICULUS: 19.**

DR. VARGA NORBERT

**AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁG ELVESZTÉSE AZ 1879:L. TC.
ALAPJÁN**

**Bíbor Kiadó
Miskolc, 2002**

UDIA IURISPRUDENTIAE DOCTORANDORUM MISKOLCIENSIVM
SKOLCI DOKTORANDUSZOK JOGTUDOMÁNYI TANULMÁNYAI

TOMUS: 5/2.
FASCICULUS: 19.

DR. VARGA NORBERT

AZ 1843-AS BÜNTETŐ ANYAGI JAVASLAT
ÉTREHOZÁSA ÉS BÜNTETÉSI RENDSZERE

KÜLÖNLENYOMAT

DR. VARGA NORBERT*

AZ 1843-AS BÜNTETŐ ANYAGI JAVASLAT LÉTREHOZÁSA ÉS BÜNTETÉSI RENDSZERE

1. Előzmények

A reformországgyűléseken igen jelentős javaslatokat tárgyaltak meg. Itt kerültek megvitatásra a váltó, a kereskedelmi és a csődjogi törvénytervezetek is a büntetőjogi javaslatok mellett. A magánjog területét érintő törvényjavaslatok kidolgozásában részt vett szakemberek javarészt azonosak voltak azokkal, akik később a büntetőjogi kodifikációban is szerepet kaptak.¹ Ezt a munkálatot segítette elő nézeteivel Szalay László is a Codificatio című tanulmányában.² A Thesmis című jogi szakfolyóirat megszűnését követően a szintén Szalay által alapított Budapesti Szemle első számában jelentette meg ezt a tanulmányát.

A dolgozatában hangsúlyozta, hogy az anyagi és az eljárásjogi szabályokat külön törvényben kellene szabályozni, amelynek következtében az 1827-es javaslatot nem tartotta megfelelőnek. A bűncselekmények trichotom felosztása ellen is érveket hozott fel és e tekintetben az 1803. évi osztrák kódexet hozta követendő példaként. Kiemelten hangsúlyozta azt, hogy a tényállás és az arra vonatkozó büntetés egy mondatban kerüljön megfogalmazásra. Az abszolút büntetések alkalmazhatóságát csak egy-két esetre tartotta elfogadhatónak. A maximum és a minimum meghatározása ellen pedig azt kifogásolta, hogy *„az a büntetések kiszabása által a bírók kényétől teszi függővé az igazságot, de a fokozatok lelkiismeretes felállítására ennek nagy részben*

* III. évf. nappali tagozatos PhD hallgató, ME ÁJK, Jog történeti Tanszék, témavezető: Dr. Súpita István CSc egyetemi tanár.

¹ Fayer László (szerk.): Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. Budapest, 1896. 30. o.

² Szalay László: Codificatio. Budapesti Szemle, 1840. I. rész: 238-261. o., II. rész: 157-193. o., Áldor Inre: A haza bölcsse. Budapest, 1876. 84. o., Ferenczi Zoltán. Deák élete. I. köt. Budapest, 1904. 342. o.

elejét”³ vette volna. Természetesen beszél a törvény nyelvezetének egyszerűségéről, tisztaságáról és szabatoságáról is.⁴

A büntetések közül, nagyon sokszor került szóba a botbüntetés kérdése a reformkorban. Előzménye, hogy az 1835. november 17-én tartott kerületi ülésen Várady Antal, Marosvármegye követe azért szólalt fel, hogy a kisebb vétségekért a szolgabírák 25-30 botbüntetést szabhassanak ki. Deák Ferenc erre a következőket mondta. Szerinte el kell törölni a veretést. Kiemelte, „*hogy a mely vidékeken, sőt egyes helyiségekben is, földesuraknak, tisztviselőknek személyessége ama baromi büntetést nem gyakorlá, annyira emelkedett a szelíd szemérem érzelme, hogy a megsikamlott embere jobban hat a pirongás, mint másutt, hol felemelt bot korbács dísztlik a büntető tisztviselők kezében, az emberességet borzasztó botozás.*”⁵ A botozás számának és idejének korlátozása sem számított új kérdésnek, hiszen már a helytartótanács is elrendelte, hogy a szolgabírák 12 botnál többet nem szabhattak ki büntetésül. Várady Antal szerint azonban ezt nem minden megyében tartották be és ezért kezdeményezte, hogy törvényben szabályozzák a botbüntetést, mert akkor minden „*bizonytal országunk legtávolabb részeiben is tiszteltetni fog.*”⁶ A kerületi ülésen többek között a következőkben állapodtak meg. A megyékben a fenytő hatalommal rendelkező tisztviselőknek csak maximum háromnapos börtönt és 12 botütést rendelhetek el. A szabad kerületekben is hasonló szabályozást fogadtak el. Ezekről jegyzőkönyvet kellett vezetni és azt félévente a kerületi közgyűlésnek kellett bemutatni. Súlyosabb büntetést csak a kerületi vagy a megyei büntetőtörvényszék rendelhetett el.⁷

A büntetőjogi kodifikációra nagy hatással voltak még a Pesti Hírlapban megjelent cikkek is. Kossuth Lajos már 1841-ben a hetedik számban közzé tette a Szelíd tortura című tanulmányát.⁸ Ebben a cikkében részletesen beszél Kossuth a tortúra szerepéről és eltörlésnek fontosságáról. Jól példázza ennek szükségességét a következő idézet is,

³ Fayer László (szerk.): i. m. 34. o.

⁴ Szalay büntetőjogi tanulmányait Publicisztikai dolgozatok címen adták ki. (1839-1847. I-II. köt., Budapest, 1847. passim) Jelentős még Flegler Sándor: Szalay László és munkái című műve (Budapest, 1978.280 o.) is e területen., Antalfy György: Szalay László a reformkor politikai - jogi gondolkodója. Budapest, 1983. 336 o., Nizsalovszky Endre: Szalay László kodifikációs külföldi kapcsolatai és a sioni epizód. Megemlékezésül halálának centenáriumára. Budapest, 1964. 175-207 o.

⁵ Wlassics Gyula: Deák Ferenc munkáiból. I. köt. Budapest, s. d., 180-181. o.

⁶ Uo. 181. o., Kónyi Manó (szerk.): Deák Ferenc beszédei 1829-1841. I. köt. Budapest, 1903. 7-10., 217-219. o.

⁷ Wlassics Gyula: i. m. 182. o.

⁸ Kossuth Lajos: Szelíd tortura. Pesti Hírlap, 1841. 1-2. o., Fayer László (szerk.): i. m. 42. o.

AZ 1843-AS BÜNTETŐ ANYAGI JAVASLAT LÉTREHOZÁSA ÉS BÜNTETÉSI RENDSZERE

miszerint „*a bot s korbács, mely oly lármás szerepet játszik a vallatásoknál, amelynek már csak jelenléte is a vallatott háta mögött egy oly individuum kezeiben, minőket egy külföldi 'üteg virtuóznak' nevez elég tortura, kivált miután mindent tagadó szónál, melyben az 'iquisor' (legyen nagy vagy kicsi) makacs hazugságot vél észre venni, egyetlen szemhunyorításra a vallatottnak válla közé repül vagy épen künn a deresen üzi hatalmát a 'szmtalan' tizenketőig: néha egy napon ötször hatszor is, hát az a kötél mellyel karjait hátra szorítják a vallatottnak, s minden tagadó szónál szorosabban, míg kidülyednek kintől szemei, s arcán kikékelnek a duzzadt erek, hát a 'bakhúzás guzsbakötés' ismeretes jelenetei....*” Ezen „szelid tortúráknak” is véget kell vetni szerinte. Ezen a cikkben kívül még számos, a büntetőjavaslatok tárgykörét érintő értekezéseket találhatunk a Pesti Hírlap hasábjain.⁹ Kossuth írásaiban kiemelte a büntetések módjai közül a verést, mint jogtalan és célszerűtlen eszközt, amellyel nem javították meg az elkövetőt, nem volt okító hatása másokra nézve, az elkövetőt nem gátolta meg az újabb bűncselekmény elkövetésében és preventív hatást sem tudtak elérni vele. Ezt azzal a gyakorlati tapasztalatokkal támasztotta alá, „miszerint 1000 év óta bottal büntettünk a nélkül, hogy sikerét tapasztalnók.” Ennek bizonyítására más nemzetekre való utalást is hoz a szerző. A verést, „*mint czélra egyáltalán nem vezető büntetést olyan tartományokban is eltöröltetett, hol a lakosok nem kevésbé állatiak, mint nálunk,...*” A botozás eltörlése mellett foglalt állást azért is, mert a büntetés e fajtája „*a szögyen bélyegét*” elveszítette, „*mivel a veréb – nem – öléstől egész az útonálló rablásig mindent, de mindent bottal*” gyógyítottak. Sőt „*bizonyos elfásult hetykeséget szült, úgy hogy a botnak szisszenés nélkül kiállása már férfias néperények közé*”¹⁰ tartozott. A korábbi büntetések – kiváltképp a botozás – helyett célszerűbb büntetéseket kell a törvényhozásnak kialakítani és elfogadnia. Ezeknek az új büntetéseknek az erkölcsre is javító hatással kell lenniük.¹¹ Ezzel szemben gróf Széchenyi István szerint a fentebb bemutatott célkitűzés csak „*puhaszívű ábrándozás*”.¹²

⁹ A témával kapcsolatban: Bot, vessző, korbács. Pesti Hírlap, 1841. 209-210. o., Bot für ever. Pesti Hírlap, 1841. 321-322. o., Büntetőjog. Pesti Hírlap, 1841. 373-374. o.,

¹⁰ Az idézetek in.: Fayer László (szerk.): i. m. 79. o.

¹¹ Varga János: Deák Ferenc és az első magyar polgári büntetőrendszer tervezete. Zalai gyűjtemény 15. Zalaegerszeg, 1980. 8. o.

¹² Fayer László (szerk.): i. m. 78-79. o.

A már említett nagy magyar államférfiak mellett báró Eötvös József is kifejtette véleményét egy röpiratban.¹³ Részletesen beszél a korabeli börtönügy siralmas helyzetéről is.

Ebben az időben vette át Dessewffy Aurél a Világ című lap szerkesztését azzal a nem titkolt szándékkal, hogy Kossuth Lajos nézeteivel szembeszálljon. Dessewffy a konzervatívok képviselője volt, aki Németországban, Franciaországban, Hollandiában, Angliában és Belgiumban tanulmányozta a büntetőjogot, különös tekintettel a börtönrendszerekre.¹⁴

A Magyar Tudományos Akadémia is részt vett a törvénytervezetek megalkotását megelőző vitákban. Szalay László indítványára a következő fő kérdéseket határozták meg 1838-ban. Az egyik legfontosabb az volt, hogy határozzák meg, hogy mi a büntetés legfőbb célja, nemei és elvei. A másik pedig az, hogy foglaljanak állást a halálbüntetés mellett vagy ellene. Az Akadémiához tizenkét pályázati anyag érkezett be. A bírálók között helyet kapott Szalay László, Stettner György és Szlemenics Pál. A díjat Szemere Bertalan¹⁵ kapta és dicséretben részesítették Sárvány Jakab munkáját.¹⁶ Szemere a hazai igazságszolgáltatással kapcsolatban többek között megemlíti, hogy a büntetési nemek megválasztásában és a büntetés mértékének meghatározásában nem volt korlátozva a bíró és a testi fenytést tartották a „büntetés természetes módjának.”¹⁷ A büntetés céljának a megtorláson kívül a javítást és a nevelést tekintette.¹⁸ A becestelenítő büntetésekről pedig Tóth Lőrincz tartott felolvasást az Akadémián 1841. júniusában.¹⁹

Az országos választmány egyik legkiemelkedőbb tudású tagja Pulszky Ferenc volt, aki már a váltótörvény előmunkálataiban is részt vett, mint jegyző. Később Bécsbe utazott, hogy tájékozódjon a büntetőjogi kodifikáció iránt. Tanulmányozta Feuerbach, Mittermaier és Liwingston munkáit. Itt határozta el, hogy személyesen is felkeresi Mittermaiert Heidelbergben és kikéri a véleményét.²⁰

¹³ Uo. 74. o.

¹⁴ A témáról bővebben: Ferenczi Zoltán: Dessewffy Aurél összes művei. Budapest, 1887. passim., Fayer László (szerk.): i. m. 82-84. o.

¹⁵ Szemere Bertalan munkásságáról bővebben: Ruzsoly József: Szemere Bertalan és Kossuth Lajos a reformkorban 1832-36 – 1847-48. Debreceni Szemle. 2. évf., 2. sz., 268-278. o.

¹⁶ Szemere Bertalan: A büntetésről, s különösen a halálbüntetésről. Buda, 1841. 194 o., Ferenczi Zoltán: i. m. 343. o.

¹⁷ Varga János: i. m. 7. o.

¹⁸ Uo. 7. o.

¹⁹ Atheneum, 1841. október 26., 28. és 31. szám., m.: Fayer László (szerk.): i. m. 85. o.

²⁰ Pulszky Ferenc: Életem és korom. I-II. köt. Budapest, 1884. passim., Fayer László (szerk.): i. m. 87. o., Mittermaier tudományos életrajzáról adatokat kaphatunk Fayer

Természetesen nem szabad megfeledkezni Bezerédj Istvánról és Klauzár Gáborról sem. A elsőként említett képviselőnek az országgyűlésen elhangzott szónoklata nagyban hozzájárult a halálbüntetés eltörléséhez.²¹ A börtönrendszer megreformálásával kapcsolatban Eötvös Józsefnek és Lukács Móricznak jelent meg ekkor még egy olyan munkája, amely szintén meghatározó hatást gyakorolt a büntetőjogi kodifikációra.²² Az utóbbi szerző még 1840-ben még egy igen jelentős tanulmányt adott ki.²³ Ebben a dolgozatában azokra a büntetőjogi álláspontokra hívta fel a figyelmet, amelyek a külföldi irodalmakban ekkor megjelentek.

Szintén nagyon lényeges kérdés volt a halálbüntetés eltörlése, amely ellen Deák Ferenc, mint tiszti ügyész emelte fel a hangját. Különösen megmutatkozott a halálbüntetéssel kapcsolatos koncepciója az 1829. szeptember 10-én Zalaegerszegen tartott büntetőper alkalmával elhangzott védőbeszédjében.²⁴ Szerinte a halálbüntetés nem szerez elégtételt, mert a meggyilkolt embert egy másik megölése sem hozza vissza az élők sorába. Támogatta, hogy az elkövető életét kíméljék meg, mert így később még hasznos lehet a társadalom számára, hiszen *„a hol alapos reménység lehet jobbulásához, ott szebb és felségesebb a közjóra hasznosabb, s talán ezért igazságosabb is az életet megtartó kegyelem, mint a halálos törvénynek pontos teljesítése.”*²⁵

A képviselők nem tartották jónak a korabeli büntetések rendszerét és azok mértékét sem, mert *„több esetben a bírónak személyessége szerint ugyanazon vétekért, ugyanazon körülmények között, a büntetések fölülte különbözők és önkényesek.”*²⁶ A büntetés célját is kritizálták, mivel annak

László már említett művében is. (88-92. o.), Ferenczi Zoltán: i. m. 343. o., Pulszky Ferenc: Deák Ferencz. Jellemrajz. Budapest, 1876. 41. o.

²¹ Csengery Antal: Magyar szónokok és státusférjak. Budapest, s. d., 53. o., Fayer László (szerk.): i. m. 92. o.

²² Eötvös József, Lukács Móricz: Fogházjavítás. Pest, 1842. 350 o., Fayer László (szerk.): i. m. 93. o. A magánrendszerrel szemben az auburni rendszer melett foglaltak állást a szerzők.

²³ Lukács Móricz: Büntetőjogi teoriák. Budapest, 1840. passim., Fayer László (szerk.): i. m. 93. o., Gyulai Pál: Emlékezés Deák Ferencre. Budapest, 1906. 38 o. A témához kapcsolódik még többek között Balla Károly: Vélemény a büntetés mód javítása iránt. Athaeneum, 1841. Erre válaszul ugyan itt Szemere Bertalan jelentette meg nézeteit az augusztusi 15., 17., 19 és 22. számban, amelyre Balla viszontválaszai a novemberi 16., 18. és 21. számban láttak napvilágot.

²⁴ Wlassics Gyula: i. m. 81-88. o., Kónyi Manó (szerk.): Deák Ferencz beszédei 1821-1841. I. köt. Budapest, 1903. 1-7. o.

²⁵ Fekete Sándor: A nemzet prókátora. Emlékezés Deák Ferencre. Budapest, 1976. 26-27. o.

²⁶ Deák Ferenc emlékezete. Gondolatok 1833-1873. Budapest, 1889. 75. o.

nem tulajdonítottak javító jelleget, „s a hol a börtön egyedül szenvedésnek helye.” Nem vette a korábbi büntetési rendszer figyelembe az elkövető erkölcsi megjavítását sem, hiszen sok esetben, „mint vétkét bánó bűnös kerül a börtönbe, s mint kitanult gonosztevő hagyja el azt.”²⁷ Hangsúlyozták azt is, hogy a büntetés és az erkölcsök megjavítása között nagyon nehéz egy megfelelő kapcsolatot kiépíteni, amelyet a törvényhozás legszentebb feladatának tartottak.

A rendi igazságszolgáltatás a büntetések elsődleges céljának a megtorlást és a visszatartást tekintette, amely a bűncselekmény elkövetésében bűnösnek talált személyre nézve becstelenítéssel járt együtt. Ezért legtöbbször büntetésként a testi fenyítések egyes formáit alkalmazták, amely azonban nem fért össze a reformerek többségének elképzeléseivel, hogy a büntetéseknek a megjavítást kell elősegíteniük. Ezt támasztotta alá maga Kossuth Lajos is, mivel száműzni szerette volna a büntetőjogból azokat a büntetéseket, amelyek nem e haladó célt segítették elő, különösen a testi fenyítés minden formáját és a halálbüntetést.

A liberális képviselők érvényesíteni szerették volna azt, hogy ugyanazon bűncselekményért ugyanolyan büntetés jár, amely a törvény előtti egyenlőség tényleges érvényre juttatását eredményezte volna. El szerették volna kerülni, hogy a büntetés a tettes származási hovatartozására tekintettel kerüljön meghatározásra. Ennek megvalósításához azonban szükségesnek látták a bírói függetlenség deklarálását és a bűncselekmények és a büntetések egzakt meghatározását egy büntetőjogi kódexben.²⁸

2. A javaslatok kidolgozása, különös tekintettel az anyagi tervezetre

Választmányokat az országgyűlés mindig egy meghatározott kérdés kidolgozására küldött ki, amelynek következtében az alapvető feladata az volt, hogy a következő diéta számára az adott területen javaslatot dolgozzon ki és ezzel megkönnyítse az ülés munkáját. Tagjait mindig a két tábla választotta a saját soraiából, akiknek a kinevezésüket az uralkodó szentesítette. Az 1839-40-es országgyűlés három ilyen választmányt hozott létre, amelyek közül az első a katonai beszállásolás megoldását kapta feladatul. A második a Duna és egyéb folyamok szabályozásának

²⁷ Minden idézet uo. 75-76. o.

²⁸ Balogh Elemér: A nemzet prókátora. Rubicon, 2003. 9-10. sz. 34-35. o., Varga János: i. m. 9-13. o.

ügyében kellett javaslatot benyújtani az országgyűléshez és végezetül pedig a harmadik, amely egyben a legjelentősebb is volt, kapta feladatául a büntetőjogi tervezetek kidolgozását.²⁹ Olyan jelentős feladat volt ez, amely a korabeli rendi társadalmi struktúrát is érintette. Ennek következtében jelentős figyelmet kapott a korabeli politikai és társadalmi életben. A választmányon belül a konzervatívok és a liberális képviselők kerültek egymással szembe a büntetőjog megreformálása terén vallott nézeteik miatt.³⁰

A nádor 1841. november 28-ára hívta össze az országos választmányt. A nyitóülés előtt a liberálisok és konzervatívok is tanácskozást tartottak. A liberálisok ülését Deák Ferenc vezette, ahol megvitatták a legfontosabb elveket és megoldásokat, amelyeket majd érvényesíteni kívánnak a későbbi tárgyalásaik során. Két kérdést kivéve teljes volt a jelenlévők között az egyetértés. Az egyik az esküdképesség, míg a másik pedig a börtönrendszer kérdésköre volt. A konzervatívokat Majláth György országbíró vezette a helytartótanács épületében, ahol is a tényleges vezető szerepét Dessewffy Aurél ragadta magához. Elfogadásra ajánlotta a törvény előtti egyenlőséget, amelynek következtében a testfenyítő és a halálbüntetést nem kívánta fenntartani. Szerette volna a „*kisebbik rossz vállalásával elkerülni a nagyobbat, kompromisszumot kötni az újjal, hogy annak árán tetemes hasznot húzhasson a régi.*”³¹

Az országos választmány az első ülését 1841. december 1-jén tartotta. „*Ennél nevezetesebb választmány nem ült össze abban az időben s utóbb sem sokáig.*”³² Nem csak egy egyszerű büntetőjogi kódex magalkotásáról volt szó, hanem egy olyan jogi reformról is, amely egyben alkotmányos és politikai változásokat is előidézett volna. E tevékenységet előmozdította a korban megjelenő olyan irodalmi alkotások sora is, amelyekben a börtönök állapotáról sanyarú képet kaphatunk. Lónyay Menyhért 1839-ben indítványozta, hogy a börtönrendszer kidolgozására külön bizottságot kell megalakítani, mert ettől tartotta függőnek a büntetési rendszer megfelelő kialakítását. Egy 45 tagú választmányt hoztak létre 15 főrendi, 30 rendi és 10 póttaggal.³³

²⁹ Ezt a választmányt az országgyűlés az 1840:V. tc. alapján hozta létre, de nem egy új tervezet kidolgozására, hanem az 1827-es büntetőjogi javaslat átdolgozására. In.: Varga János: i. m. 3-4. o.

³⁰ Varga János: i. m. 4-6. o.

³¹ Uő. 15-19. o.

³² Ferenczi Zoltán: Deák élete. I. köt. Budapest, 1904. 340. o., Varga János: i. m. 21. o.

³³ Ferenczi Zoltán: i. m. 341-342. o.

Jelentős véleménykülönbség alakult ki az alválasztmányok megalakítása körül. Az ellenzék a választást, míg a konzervatív képviselők a kinevezést szerették volna érvényre juttatni. Azt is indítványozták, hogy az országos választmány ülései nyilvánosak legyenek, de a konzervatívok ezt azonban elleneztek, amelynek következtében ezen utóbbi állásfoglalást fogadták el.³⁴ Ezeket a döntéseket Deák Ferenc is megírta Wesselényi Miklósnak egy 1841. december 15-én kelt levelében. Elmondta, hogy ezekben a kérdésekben a többség ellenkező határozatot hozott, amelynek következtében „*mi votum separatumot adtunk be e tárgyak iránt.*”³⁵ Deák azt is közölte levelében, hogy a tanácskozásiakról jegyzőkönyvet fognak készíteni, amelyet szakaszonként ki is fognak nyomtatni és „*ebből majd, ha kijő, küldök számodra egy példányt időnkint.*”³⁶

Ezek után kezdték meg az érdemi tárgyalást. Először azt kérték a nádortól, hogy készítsen az 1830/40-es évekre vonatkozó kimutatást a letartóztatottak számáról, a börtönök állapotáról és a halálbüntetés tényleges alkalmazásáról. Ezt követően döntöttek el, hogy az elkészítendő büntetőtörvénykönyv³⁷ három részből álljon, mégpedig egy anyagiból, egy eljárásjogiból és egy börtönügyi kódexből.³⁸ Azt is elhatározták, hogy mindegyiket külön albizottság fogja kidolgozni. Még egy külön hattagú bizottságot is kívántak létrehozni, amelynek feladata azon alapelvek elfogadása és kidolgozása volt, amelyeket később az országos választmány is meg fog vitatni. Ezek kötelezőek lesznek az egyes javaslatokat kidolgozó albizottságok számára.³⁹ E bizottság által megalkotott és mindhárom részt külön érintő vezéreszmék közül az anyagi joggal kapcsolatosak a következők voltak.

³⁴ Fayer László (szerk.): i. m. 98-101. o.

³⁵ Áldor Imre: A haza... 91. o. Ezt aláírták Pázmándy, Palóczy, Klauzál, Bezerédy, Olgyay, Dubravuczky, Szucsitz, Pejacsevics Muki, Pulszky, Wenkheim Béla, Hertelendy Miksa, Zichy Ödön, Eötvös József, Lengyel, Fábri és Károlyi György is. Levelében még leírja a börtönügyre és az esküszökre vonatkozó, eddig elfogadott álláspontokat., Ferenczi Zoltán: i. m. 344. o.

³⁶ Áldor Imre: A haza... 91. o., Deák Ferencz emlékezete. Levelek 1822-1875. Budapest. 1890. 85-88. o., Pajkossy László: Deák három levele Wesselényihez. 1837-1838. levéltári Szemle. 1996. 35-45. o.

³⁷ Dobránszky Péter: Deák Ferencz kor és jellemrajz. (A Magyar Kir. József M. ügyetem 1876. október 17-én tartott deák-ünnepélye alkalmából.) Budapest, 1877. 30. o.

³⁸ Ferenczi Zoltán: i. m. 344. o.

³⁹ Ezen külön alválasztmány tagjai a következők voltak: gróf Telczy József (elnök), Deák Ferenc, gróf Dessowffy Aurél, Eötvös József, Klauzál Gábor, Pulszky Ferenc és Zarka János. In.: Fayer László (szerk.): i. m. 102. o., Ferenczi Zoltán: i. m. 344. o., Varga János: i. m. 25. o.

AZ 1843-AS BÜNTETŐ ANYAGI JAVASLAT LÉTREHOZÁSA ÉS BÜNTETÉSI RENDSZERE

Az első a halálbüntetés eltörlését tartalmazta. A mellette érvelők szerint azért szükséges, mert másképp nem lehet biztosítani a társadalmi rend fenntartását. Leginkább visszatartó erejét hangsúlyozták. Szerintük nem eltörölni kellene, hanem csak azon bűncselekmények körét csökkenteni, amelyekre halálbüntetést kell kiszabni. Az eltörlést hangoztató bizottsági tagok azzal érveltek, hogy ez ellenkezik a kereszténységgel, célszerűtlen és nem segíti elő az elkövető megjavulását. Helyrehozhatatlan következményei lennének, ha egy olyan személyt ítélnének halálra és hajtának végre a büntetést, akiről utóbb kiderülne, hogy ártatlan volt. Nem rendelkezik szerintük kellő elrettentő hatással és nem számít humánus büntetési nemnek. Ennek következtében a halálbüntetés lehetőségét elvetették. A második elv azt határozza meg, hogy azon „*sanyritások*” kijelölése, amelyeket alkalmazni lehet az alválasztmány feladatkörébe tartozik. Ilyenként jelölték meg a börtönt, ágyelvonást és a sötétítést is. A botbüntetést azonban elvetették, mert ha mindenkit azonos büntetéssel kell súlytani, akkor a nemest bizonyos bűncselekmények elkövetése esetén szintén veretésre kellene ítélni, amelyet nem fogadtak el. Ezt egyhangúlag szavazták meg, amelyet azzal támasztottak alá, hogy az elkövetőt megalázta és nem szolgálta a megjavítását sem. Felvették negyedik alapelveként az örökös rabság bevezetését.⁴⁰ A liberálisok kifogásolták az életfogytig tartó büntetés bevezetését, mert már egy hosszú ideig tartó rabság is olyan szinten megtörheti a tettest, hogy mikor kiszabadul nem lesz képes arra, hogy újabb bűncselekményt kövessen el. Voltak olyan konzervatív képviselők, akik szintén az életfogytig tartó rabság ellen emeltek fel hangjukat, mert szerintük ez azonos lenne a halálbüntetéssel. Deák és a konzervatívok többsége azonban mégis az életfogytig tartó rabságot támogatták, mert épp a halálbüntetés eltörlése indokolta azt, hogy a társadalmi rend biztosítása végett kell bevezetni. Az ötödik elvben pedig a büntetési minimumról rendelkeztek és végezetül a hatodikban az elévülés lehetőségét rögzítették.⁴¹ A büntetési minimum rögzítését Deákok azért nem tartották elfogadhatónak, mert sok olyan enyhítő és súlyosbító

⁴⁰ Voltak olyan alválasztmányi tagok, akik azért szólaltak fel az örökös fogság ellen mert szerintük a 20 éves szabadságvesztés is elegendő visszatartó erővel bírt volna. Ez ellen éppen azt hozták fel kifogásként, hogy ha az elkövető még fiatal az ítélet kiszabásakor, akkor még olyan időben szabadulhatott a fogságból, hogy még testileg alkalmas volt újabb bűncselekmény elkövetésére, ha időközben nem javult meg. Fayer László (szerk.): 103-104. o.

⁴¹ A büntetőeljárásról kapcsolatban 32, míg a börtönügyre nézve 11 alapelvet fogadtak el. Fayer László (szerk.): 104-118. o., Ferenczi Zoltán: i. m. 345-346. o.

körülmény létezett, amellyel nagyon nehéz lenne a legnagyobb körütekintés mellett is számolni, amelynek következtében a minimum rögzítése a bírói mérlegelést lehetőségét csökkentette volna.⁴²

3. Az alválasztmányok

Az alapelvek elfogadása után került sor a két albizottság megalakítására. Az egyik az anyagi és eljárásjogi, míg a másik a büntetőügyi alválasztmány lett. Az előző azonban további két albizottságra oszlott fel.⁴³ Az országos választmány tartotta magát ahhoz, hogy új javaslatokat fognak készíteni.

A kormány ezt követően nem tett annak érdekében semmit, hogy összehívja a bizottságot, „*s másfél esztendeig a füle botját sem mozdította, ha valaki e tárgyat szóba hozta, csak mikor azután körmére égett a dolog...*”⁴⁴ Ez csak akkor történt meg mikor Pestmegye elrendelte a szóbeli védelemnek a teljes nyilvánossággal egybekötött rendszerét a büntetőeljárásban,⁴⁵ amelyet más megyékben is hasonló elhatározások követtek.

A munkálatok elindulását jelezte, hogy Deák Ferenc Pestre való érkezett, amelyet a Pesti Hírlap a következő módon örökítette meg.⁴⁶ Hangsúlyozták, hogy a megalkotandó büntetőtörvénykönyv révén „*egy nemzet civilizatiója fölött tán századokra koczka vetetik, mert büntető rendszer néperkölcsiségnek, népjellemnek, népnevelésnek nem egyedüli, de egyik leghatalmasabb factora, s egyszersmind szögletkő a polgári*

⁴² Varga János: i. m. 37-41. o.

⁴³ Az egyes bizottságokba a következő személyek tartóztak. Az anyagi jogi ba: Deák Ferenc, Bezerédj István, Eötvös József, Klauzár Gábor, Pulszky Ferenc, Fábry István, Haader Pál és Wenkheim Béla. Áldor Imre: Deák Ferenc élete. Budapest, 1878. 48. o., Áldor Imre: A haza... 84. o., Deák ferenc élet- és jellemrajza. Budapest, 1876. 15. o., Gaal Mózes: Deák Ferenc élet- és jellemrajz. Budapest, 1900. 55. o. Az eljárásjogi ba: Desswffy Aurél, Andrassy József, Beöthy Lajos, Gönczy Sámuel, Klobucharich Károly, Kulmer Ferenc, Pázmány Dienes, Zsedényi Ede, Szuehlich Károly es Zoltán János. Végezetül pedig a büntetőügyi bizottságba a következő személyek tartóztak: Mednyánszky Lajos, Zichy Ödön, Busán Hermán, Dubravitzky Simon, Palóczy László, Hertelendy Miksa, Pejachevich János, Olgay Titus, Fogthüy János, Kollarik István, Pitrof János és Lengyel Pál. Fayer László: i. m. 119. o., Ferenczi Zoltán: i. m. 350. o.

⁴⁴ Áldor Imre: A haza... 84. o.

⁴⁵ A választmány összehívásának elhúzásáról Deák Ferencnek egy másik, szintén Wesselényi Miklóshoz írt levele (1840. augusztus 11.) is tanuskodik: „ha majd a büntető törvénykönyvi választmányt összehívják, remélem sokat leszünk együtt.” In.: Deák Ferenc emlékezete. Levelek 1822-1875. Budapest. 1890. 74-75., 85. o.

⁴⁶ Ferenczi Zoltán: i. m. 343-344. o.

AZ 1843-AS BÜNTETŐ ANYAGI JAVASLAT LÉTREHOZÁSA ÉS BÜNTETÉSI
RENDSZERE

szabadság épületében, mert büntető törvényt teremthet, büntetőtörvény
ronthat jogállapotot, pedig ebben fekszik a kezesség, hogy a szabadság
írott malasztja gúnynyá ne változzék az életben.”⁴⁷ A javaslatok
jelentőségét még az is mutatja, hogy a haza legkiválóbb honatyáit bízták
meg a tervezetek kidolgozásával. Az ország egésze figyelemmel kísérte a
választmány munkáját. Deákban látták megtestesülni a népbizalmat, a
népszerűt és a „népszerűt”. November 28-án este tíz órakor fátyol
zenével fogadták. Az Angol Királynéban⁴⁸ szállt meg, ahol előbb az
erkélyen, majd az utcán fogadta a tiszteletre megjelent tömeget. Elsőként
Erdélyi János költőnk üdvözölte. Ezt követően pedig maga Deák Ferenc
szólt az egybegyűltekhez.⁴⁹

Az anyagi javaslat elkészítésénél többségében Deák Ferenc nézeteit
fogadták el.⁵⁰ Az előmunkálatok meglehetősen jól haladtak. A bizottság
elnöke Deák volt,⁵¹ míg a jegyző feladatkörét Pulszky töltötte be azért,
hogy azokat az eszméket és tudományos tapasztalatokat, amelyeket eddig
összegyűjtött a gyakorlatban is kamatoztatni tudja.⁵²

Deákot a következőképp jellemezte Aldor Imre műveiben. Olyan
ember volt „*ki apamlagon ülve, fekete ruhában fehér mellényben s egész
mellét elfödő fekete atlasz-nyakkendővel szivarozva szokott elnökölni s
egy-egy józú adomával vagy mulatózó történetkével...*”⁵³ keltette fel a
lankadó figyelmet. Pulszky írásaiból kiderül, hogy minden nap öt órakor
kelt és több órát sétálgatott a városban. Az akkori lakásán, a Horváth-

⁴⁷ Áldor Imre: A haza... 85. o.

⁴⁸ Az Angol Királynő lakója. Rubicon. 2003. 9-10. sz. 50-51. o.

⁴⁹ Áldor Imre: A haza... 86-87. o., Áldor Imre: Deák... 49-51. o. A Politikai Ujdonságok c. folyóirat 1861. évf. 24. számában egy szemtanú (Tersánszky ?, orvos) is visszaemlékezett a történetre. Naplótöredéke alapján érdekes részletekre derült fény. „A világítás nagyobb volt, mintha az égnek minden csillaga, a nap és hold fénye összpontosult volna. A hely színén a megszűnni nem akaró eljenzések közt a nagy hazafi láthatóvá és hallhatóvá lön, mert köznök jött.” Uo. 88. o., Gaal Mózes: i. m. 58. o., Gergely András: Deák Ferenc a reformkorban. Rubicon. 2003. 9-10. sz. 13. o. Deák Ferencről lásd.: Bárándy Péter: Deák Ferenc az igazságügyminiszter. 12-24. o., Szabó András: Deák Ferenc büntetőjogi nézetei. 24-34. o., Mezey Barna: Deák szerepe a büntetőjogi polgári átalakulásában. 34-47. o., Kajtár István: Deák és a 19. századi modernizációs folyamatok. 109-119. o. In.: Szabó András (szerk.): Deák Ferenc emlékezete. Budapest, 2003.

⁵⁰ Pulszky Ferenc: i. m. 149. o., Pulszky Ferenc: Visszaemlékezések a büntető-törvénykönyv kidolgozására kiküldött bizottság munkálatára 1842-43. Jogtudományi Közlöny, 1890. 47. sz. 369-370. o., 50. sz. 393. o., Fayer László (szerk.): i. m. 120-121. o.

⁵¹ Csengery Antal: Deák Ferenc emlékezete. (Elmondattott Deák Ferencnek a M. Tud. Akadémia által 1877 január 28-án tartott emlékünnepe.) Budapest, 1877. 16. o.

⁵² Áldor Imre: A haza... 89. o., Áldor Imre: Deák... 51. o.

⁵³ Áldor Imre: Deák... 51-52. o.

házban kezdték el a munkát.⁵⁴ A jegyző minden pontnál előadta a magyar szabályozással párhuzamosan az ide vonatkozó nemzetközi büntetőjogi normák, különösen a Code pénalnak, a badeni javaslatnak, a német büntetőtörvénykönyvnek és Livingstonnak a System of penal law for the state of Louisiana című tervezetének legfontosabb rendelkezéseit. Ezeket a magyar szokásokkal is összevetették.⁵⁵ Ezt követően mindenki elmondta a véleményét, amelyet azok írásba foglalása követett. Elsőként Bezerédy készült el az anyagokkal majd Eötvös, Klauzál és Pulszky. Ezt mindenkinek fel olvasta, amelyhez Deák mindig hozzáfűzte a saját véleményét, amely legtöbbször hiányosság vagy javítandó megjegyzés volt. Ezt követően saját maga látott hozzá a megfogalmazáshoz,⁵⁶ amelyhez felhasználta a már elkészült irományokat olyan módon, „*hogv azt nemcsak ügyvéd és bíró, de még a műveletlen paraszt is megérthesse.*”⁵⁷ A tervezet figyelembe vette az erkölcsi elégtételt a büntetési rendszer kialakításánál és azt, hogy a bűncselekmény elkövetőjét mindig megbüntessék.⁵⁸ Miután így elkészült egy fejezet Pulszky lefordította németre és elküldte Mittermaiernek Heidelbergbe.⁵⁹

Az eljárási és büntetőjogi szakosztályok tervezeiteket már június 2-án bemutatták. A harmadik javaslatot csak néhány hónappal később készítették el.⁶⁰ Az elkészült munkának két jelentős sajátossága volt. Az egyik, hogy a büntetéseknek csak a maximuma lett meghatározva. A másik pedig, hogy azoknál a bűncselekményeknél, amelyeknél a kísérlet is büntetés alá tartozott „*a kísérlet, mint külön bűntény szabatosan értelmezett s megfenyítése meghatározott.*”⁶¹ Ezek még a korabeli külföldi törvénykönyvekben sem fordultak elő. Az országos választmány

⁵⁴ Az ebédet a Vadászkiirtben fogyasztották el és estig folytatták a munkát. Deák télen sokszor a nemezetibe ment, nyáron pedig fagyaltozni. Néhányszor Száchenyihez mentek át ebédelni vagy vacsorázni. In.: Áldor Imre: Deák... 52. o. Nagyon sokszor a pesti tartózkodása alatt ellátogatott a Csigába, ahol sok íróval és színésszel is ismerkedett meg. In.: Áldor Imre: A haza... 89. o.

⁵⁵ Ferenczi Zoltán: i. m. 351. o.

⁵⁶ Ferenczi Zoltán: i. m. 351. o., Pulszky Ferenc: i. m. Jogtudományi Közöny, 1890. 50. sz. 393. o.

⁵⁷ Áldor Imre: Deák... 53. o., Áldor Imre: A haza... 89. o. A választmányi munkák folyamatosságáról egy újabb Wesselényihez írt levele (1842. január 3.) is tanuskodik. In.: Tors Kálmán (szerk.): Deák Ferenc emlékezete. Budapest, 1876. 90. o., Gaal Mózes: i. m. 58-60. o.

⁵⁸ Ferenczi Zoltán: i. m. 350. o.

⁵⁹ Mezey Barna: Deák, a kodifikátor. Rubicon. 2003. 9-10. sz. 75. o., Uo. 53. o., Deák Ferenc élet- és jellemrajza. Budapest, 1876. 15. o.

⁶⁰ Fayer László (szerk.): i. m. 121-122. o., Ferenczi Zoltán: i. m. 352. o.

⁶¹ Áldor Imre: Deák... 53. o.

november 11-én kezdte meg a tárgyalásukat.⁶² Még azt az elvet sem támadta meg, amely szerint a halálbüntetést meg kell szüntetni.⁶³ Az anyagi rész tárgyalása folyt le a leghamarabb, amely február 18-án ért véget. A választmány 45 ülésen keresztül foglalkozott a törvényjavaslatokkal.

Deák Ferenc számos rendelkezéshez nyújtott be különvéleményt a tárgyalás során. Ezek közül a büntetési rendszerrel kapcsolatos, hogy a király kegyelmezési jogát korlátozni kellene a büntetési minimum eltörlése miatt. A különvélemények jelentősége abban állt, hogy az elvi viták alkalmával ezeket a nézeteket is figyelembe vették.⁶⁴ Az elnök a bizottság munkáját 1843 március 19-én befejezettek nyilvánította és arra kapott megbízást, hogy a három javaslatot az országgyűlés elé terjessze.⁶⁵

Deák Ferencnek volt köszönhető, hogy azok az ellentétek, amelyek kialakultak az albizottságon belül nem eredményeztek hosszabb ideig tartó széthúzást a tagok között. Az így elkészült munkáról Mittermaier a következőket mondta: *„egyetlen egy törvénykönyv sem bir annyi eredetiséggel, mint a magyar javaslat. Törekvést, a kor haladásának, az igazság követeléseinek s a legújabb büntetőjogi nézeteknek megfelelő törvényeket alkotni, ezen törekvés bélyegét egyetlen törvényhozási munka sem viseli magán oly nagy mértékben, mint a magyar javaslat.”*⁶⁶ Az 1843-as országgyűlésen éppen ezért sokan negatívan bírálták a javaslatot, mert azt túlságosan is újnak és merésznek vélték.

4. Az anyagi javaslat büntetési rendszere

A tervezet a bűncselekmény trichotom felosztást elutasította és elfogadta Szalay álláspontját, amelynek következtében nem preferálta a francia és a badeni javaslatban foglaltakat sem.⁶⁷ *„Pár évtized múlva előreláthatólag valamennyi európai törvényhozás azon az állásponton lesz, melyet a mi*

⁶² Fayer László (szerk.): i. m. 121.122. o.

⁶³ Áldor Imre: Deák... 53. o.

⁶⁴ Ferenczi Zoltán: i. m. 353-357. o.

⁶⁵ Fayer László (szerk.): i. m. 121-122. o.

⁶⁶ Áldor Imre: Deák... 54. o., Forster-Arnold Florence: Francis Deák Hungarian Statesman. A Memoir. London. 1880. 45. o. Pulszky Agost fordította magyarra: Deák Ferenc. Életrajz. Budapest, 1881. 53. o., Gaal Mózes: i. m. 60. o.

⁶⁷ Az 1839-es badeni javaslat elfogadta a bűncselekmények háromas feosztását. Ezt a felosztást azonban elvetette az 1881-es holland és az 1890-es olasz büntetőtörvénykönyv is. Az 1870-es német btk. Azonban mereven ragszkodott hozzá. Fayer László (szerk.): i. m. 124., 150-151. o.

törvényhozóink ötven évvel ezelőtt kifejezésre juttattak, t. i. a háromas fölöstás több hátránnyal jár, mint haszonnal."⁶⁸

A következő neuralgikus pont a halálbüntetés kérdése volt. Már korábban is volt időszak Magyarországon mikor megszüntették, de a politikai változások következtében visszaállították. Amikor erről a kérdésről az országos választmány határozott egyetlen egy országban sem volt még hatályon kívül helyezve. Ennek ellenére a választmány mégis a megszüntetését rendelte el.⁶⁹ Később azonban számos országban megszüntették a halálbüntetést. Ez történhetett olyan módon, hogy az uralkodó minden halára ítéltnek kegyelmet adott (pl.: Belgium, Svédország stb.). Egy másik megoldási mód az volt, hogy törvény útján szüntették meg a halálbüntetést, mint ahogy az történt Romániában (1864), Portugáliában (1867) és Hollandiában (1881) is. Azokban az államokban is, ahol hatályban maradt egyre kisebb számban alkalmazták, hiszen ténylegesen csökkent a végrehajtott halálos ítéletek száma. Magyarországon a kivégzések száma az elkészített kimutatás alapján nagyon alacsony volt. Ez annak volt az eredménye, hogy az uralkodó a hozzá felterjesztett kegyelmi kérvényeket többségében helybenhagyta.

A javaslatnak a szabadságvesztésre vonatkozó rendszere meglehetősen egyszerű volt. Ismerte az életfogytig vagy meghatározott ideig tartó rabságot, egy évig terjedő fogságot, a hivatalvesztést, a pénzbüntetést és a bírói dorgálást. A munkaeszközöket azonban nem lehetett büntetésül elkobozni.⁷⁰ Általános volt az a felfogás, hogy egyszerűsíteni és csökkenteni kell a szabadságvesztéssel járó büntetéseket.

A kiszabható büntetések minimumát a törvényjavaslat nem ismerte. Ezt már a bizottság az előzetes tárgyalás alkalmával kimondta. Szalay László a Codificatióban még csak abszolút büntetések ellen emelte fel a szavát. A későbbi holland btk. ebben a pontban megegyezett a magyar javaslattal, mert szintén elfogadta azt, hogy ne határozzák meg a büntetés minimumát. Ezt követően az olasz büntetési rendszer állt a legközelebb a magyar és holland rendszerhez, hiszen az itáliai törvénykönyv bizonyos esetekre nézve, amikor is a meghatározott enyhítő körülmények

⁶⁸ Irja Fayer László a felosztásról a hivatkozott művében (150-151. o.)

⁶⁹ A badeni javaslat is ismerte a halálbüntetést. E legsúlyosabb büntetés alkalmazásának 17 esetét határozta meg: gyilkosság, hamis tanúzás, halálos testi sértés, ha azt mérgezés okozta, erőszakos nemi közömbülés, rablás, gyújtogatás, vízáradás okozása, lázadás, jogosulatlan vadászás, kutak vagy áruk szabad mérgezése és a nagy herceg személy ellen elkövetett súlyos bántalmazások. Az indoklása szerint a halálbüntetés csak akkor fog megszűnni, ha ezek a bűncselekmények eltűnnek. In.: Fayer László (szerk.): i. m. 125-126., 151. o.

⁷⁰ Varga János: i. m. 79. o.

fennálltak engedte csak meg, hogy a minimum alatt határozza meg a bíró a büntetés időtartalmát. Az olasz rendszer még abban is eltért az előző kettőtől, hogy itt a bíró hatáskörébe utalták, hogy az enyhítő körülmények közül melyiknek milyen jelentőséget kíván tulajdonítani. A magyar és a holland büntetési rendszer azonban meghatározta azokat az okokat, amikor a bíró csekély büntetést szabhatott ki. A későbbi német btk. csak azt engedélyezte, hogy némely esetben a bíró a fegyház helyett a fogházat szabjon ki.⁷¹

A magyar tervezetben a rabságnak nem határozták meg a minimumát, amely azt jelentette, hogy ha a tartalma egy évnél nem volt több és még ez is túl szigorú lett volna, akkor a bíró fogságot rendelhetett el helyette.

Az egyszerű fogságbüntetést a bíróság azonban súlyosbíthatta is, ha meghatározta az elítélt munkáját és étrendjét. Ezt később az osztrák törvényhozás is elfogadta, amelyet azzal indokolt, hogy a rövid időtartamú szabadságvesztésnek bizonyos személyekre nem volt visszatartó hatása, „sőt nekik kényelmes pihenőt”⁷² nyújtott. A dorgálást a fogság helyett bármikor ki lehetett szabni. Egyebek között a dorgálást a badeni javaslat is ismerte.

Az albizottság első javaslatának általános részében még helyett kapott a megkövetés is. Erre lehet következtetni Mittermaier leveléből, amelyben nem ajánlotta a felvételét, mert a végrehajtása szerinte túlságosan is nehéz lenne. Ezt az érvelést elfogadták a magyar honatyák és általánosságban kivették a javaslat szövegéből ezt a rendelkezést,⁷³ amelynek következtében csak a becsületsértésnél hagyták meg a megkövetés intézményét.⁷⁴

A tervezet fenntartotta a hivatalvesztés büntetését is, de szintén nem univerzális jelleggel, hanem csak a delictumok bizonyos körére korlátozva. Az egyszerű vesztegetésnél a tisztségviselő először dorgálást, majd másodszor hivatalvesztést kapott.⁷⁵ Ugyan ezt a szabályt kellett alkalmazni a javaslat szerint akkor is, ha a tisztségviselő valakit törvényellenesen fölmentett, ha a közigazgatási vagy polgári törvénykezésben a meghatározott formákat nem tartotta be, ha a

⁷¹ Fayer László (szerk.): i. m. 151-154. o.

⁷² Uo. 156. o.

⁷³ Széll Farkas: A megkövetésről. Jogtudományi Közlöny, 1893. 52. sz. passim., u. ö.: A becsületlenítés a Debrecen városi régi jogban. Jogtudományi Közlöny, 1852. 411-413. o., Fayer László (szerk.): i. m. 156-157. o.

⁷⁴ Az 1843. évi büntető anyagi javaslat 269. §.

⁷⁵ Uo. 479. §.

⁷⁵ Uo. 269. §.

letartóztatást gondatlanul elmulasztotta, és ha a kitűzött határidőhöz meghatározott kötelezettségeit nem teljesítette.⁷⁶

A büntetések becstelentítő következményeiről a következőt mondta a javaslat: „*törvényes hatásuk hosszabb időre nem terjedhet, mint amennyire azt a bírói ítélet határozottan kimondta.*”⁷⁷ A büntetett előélet egyéb irányú szabályozását azért utasították el a törvényhozóink, mert a büntetésvégrehajtási rendszernél a magánelzárást fogadták el. Javító jelleget tulajdonítottak annak a rendszernek, amelynek következtében, amikor az elkövetőt visszabocsátották a társadalomba nem sütötték „*red annak bélyegét, hogy ő javíthatatlan ember, a kit külön kell tartani a többiőt.*”⁷⁸ Ezzel meg akarták könnyíteni az elítéltnak a reszocializációját, miután letöltötte a kiszabott büntetést.

A sértett fél kártalanítása tekintetében is rendkívül haladó gondolatokat fogalmazott meg a javaslat, amelyek csak jóval később jelentek meg az európai törvényhozás eszméi között. Azon bűncselekményeknél, amelyek személy elleni erőszakot is magukba foglaltak kötelezővé tették a bíróságoknak, hogy a büntetés mellett pénzbírságot is állapítsanak meg. Ezek a bűncselekmények a következők voltak: gyilkosság, szándékos emberölés, gondatlan emberölés, súlyos testisértés, erőszakos kényszerítés, törvénytelen letartóztatás, emberrablás, erőszakos nemi közösülés, hamis feladás és becsületsértés.⁷⁹

A pénzbüntetést a megsértett vagy annak örökösei részére lehetett megállapítani. Ezt példázza, hogy a javaslat az emberölésnél megállapította azt, hogy „*minél szegényebb volt az, a ki életétől megfosztatott, minél szükségesebb volt a tettes, annál nagyobb leendő a fizetendő díj.*”⁸⁰ A testisértésnél pedig a sebesülés súlyosságát, megalázott voltát és esetleg a „*kereset meggátolásából eredett*”⁸¹ kárt vette alapul a pénzüsszeg megállapításánál. Az összeg maximumát a legtöbb bűncselekmény esetében húszezer forintra tette.⁸² A kártérítésnek itt

⁷⁶ Uo. 493., 495., 501. és 509. §.

⁷⁷ Uo. 14. §. A francia Code penal megtartotta a becstelentítő büntetéseket és a halált is, amelyeken később enyhítettek. A badeni javaslat is a büntetések becstelenítő hatását vette alapul. Fayer László (szerk.): i. m. 157-158. o.

⁷⁸ Fayer László (szerk.): i. m. 158. o.

⁷⁹ Ezek körülbelül azokat a bűncselekményeket takarták, amelyeket korábban a hűtlenség alatt foglaltak össze. Valószínű, hogy azért nem nevezték el összefoglalóan a korábbi névvel, hogy azokat a félremagyarázásokat elkerüljék, amelyek a rendi szempontok miatt adódtak volna. A törvényhozók „a meglévő intézményeket előszrettel vették át, de kerültek mindent, a mi jogegyenlőségi tekintetben visszaféjlesztésre vihett.”

⁸⁰ Fayer László (szerk.): i. m. 158. o.

⁸¹ Uo. 159. o.

⁸² A későbbi magyar btk. csak három helyen említette a pénzbüntetést: a gyilkoságnál, a testisértésnél és a törvényes letartóztatásnál. A korabeli német törvénykönyv leginkább a

kifejezetten erkölcsi alapjai voltak szemben a későbbi magyar büntetőtörvénykönyvben.

Több bűncselekmény elkövetése esetén a legsúlyosabbra kivethető büntetés nagyságát a többire kiszabhatóknak a kétharmadával lehetett növelni, amely azonban a legsúlyosabb büntetés kétszeresét nem haladhatta meg. A visszaesőt nagyon sok esetben az elkövetett bűncselekményre kiszabható büntetés kétszeresével is lehetett súlytani, ha az a 24 évi rabságot nem haladta meg. A visszaeső gyűjtogató esetében pedig az életfogytig tartó szabadságvesztés elrendelése is megengedett volt.

5. Összegzés

Az országgyűlés elé beterjesztett egyetlen javaslatból sem lett törvény.⁸³ Leginkább azért nem, mert a végső üléseken maga Deák Ferenc nem vett részt. A javaslatok csak tervek maradtak, de mégis kivívták maguknak a külföld elismerését leginkább az anyagi tervezettel. Mittermaier külön is kiemelte az erényei között a halálbüntetés, a becstelenítő és a büntetési minimum eltörlését. Nem helyeselte azonban, hogy nem megfelelő büntetési arányokat és kivételeket állított fel, amelyek azért igazán jelentősek, mert a javaslat túl sokat bízott a bírói belátásra.⁸⁴

A törvényhozók olyan reformalkotásnak tekinthető büntetőjogi rendszert hoztak létre a javaslatokban, amelyekre a későbbi büntetőtörvénykönyvek is támaszkodhattak. Ezért tekinthetjük e jogalkotási termékeinket a törvényhozásunk páratlan és napjainkig is sok esetben helytálló alkotásának.

becsületsértésre és a testsértésre nézve szabályozta a pénzbüntetést. A maximális összege 6000 márká volt. Az olasz bír. megeengedte, hogy a bíró a becsület elleni delictumoknál a kártérítésen túl menjen. A svájci javaslat szerint a pénzbüntetést, az elkobzott tárgyak értékének és az elítélt munkabérének a felét a sértett kártalanítására lehetett fordítani. In.: Fayer László (szerk.): i. m. 160. o., A témához kapcsolódó néhány irodalom: Finkey Ferenc: Az 1843-i büntetőjavaslatok száz év távlatából. Budapest, 1942. 51 o., Finkey Ferenc: Büntetési rendszerünk egyszerűsítése. Budapest, 1904. 73 o., Fayer László: A magyar büntetőjog kézikönyve. Budapest, 1895. 352 o., Bató Szilvia: Köyvélemény és büntetőjog a reformkori Magyarországon. Actas 2001/3-4. 182-216. o., Balogh Elemér: A magyar büntető anyagi jog dogmatikatörténetének kezdetei. Jogtudományi Közlöny 1997. 469-484. o., Schnierer Aladár: A büntettekről és vétségekről szóló magyar büntetőtörvény (1878: V. t. cz.) magyarázata. Budapest, 1893. 696 o.

⁸³ Egy Irén: Deák Ferenc. Történeti arckép. Budapest, 1941. 158. o.

⁸⁴ Ferenczi Zoltán: i. m. 358-359. o.

SUMMARY

The creation and punitive system of the bill of the substantive criminal law of 1843

Neither of the bills proposed to the Parliament were passed into law. The main reason for that was the fact that Ferenc Deák himself did not participate at the final sessions. The bills remained blueprints only, yet they were highly appreciated abroad, mainly because of the proposal of substantive criminal law. Mittermaier specifically mentioned the abolition of the death penalty, disgracing punishments and of punishment minimums. He did not approve, however, that the bill proposes disproportionate punishments and exceptions, which are significant because the bill left too much to the discretion of the judge.

The legislators created a system of criminal law that could be regarded as a reform achievement, which subsequent criminal codes could also rely on. Therefore, we can regard these legislative products as unique, and in many cases still valid works.